

Ayetü'l-Kübra Risalesi Rehberliğinde KÂİNAT KİTABINDA TEÂVÜN, TESÂNÜD, TECÂVÜB ve TEÂNUK SIRLARI

Under The Guidance of Âyetü'l Kübra Treatise
The Secrets Of Answering One Another's
Needs, Mutual Support and Assistance,
Mutual Embracing In The Book Of Universe

Hüseyin UZUN

Prof. Dr. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Sakarya University of Applied and Sciences, Academic Staff

Özet

Bu çalışmada, Ayetü'l-Kübra Risalesi bakış açısıyla kâinat kitabı içeri-
sindeki varlıkların Allah'ın varlık ve birliğine, esma ve sıfatlarına işaret eden
teâvün, tesânüd, tecâvüb ve teânuk sırlarına dair tevhid delilleri incelenmiş-
tir. Çalışmanın ilk aşamasında Ayetü'l-Kübra Risalesinin nasıl bir eser ol-
duğu ile ilgili bazı tespitler yapılmıştır. Kâinat kitabındaki her bir varlığın,
Allah'ın birer tekvini âyetleri olduğu nazarlara sunulmuştur. "Yaratan Rab-
binin adıyla oku" ayeti esas alınarak, kâinat kitabının mana-yı harfiyle na-
sıl okunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Kâinatın bütününde ve her
bir varlığın üzerinde tecelli eden teâvün, tesânüd, tecâvüb ve teânuk düs-
turları, misaller verilerek tanımlamaları yapılmıştır. Bu düsturların ne ka-
dar mükemmel bir şekilde tezahür ettiğini gösteren bir âfâkî, bir de enfüsi
vahdâniyet delili verilmiştir. Âfaki delil olarak, ağaçların kendi aralarında
var olan haberleşme ağı ve enfüsi delil olarak da gözyaşının yaratılış hik-
metleri, misal olarak nazarlara sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kâinat kitabı, Tevhid delilleri, Tekvini ayetler,
Teâvün, Tesânüd, Tecâvüb, Teânuk, Ayetü'l-Kübra Risalesi

Abstract

In this study, from the point of view of the Ayetü'l-Kübra Treatise, the proofs of Tawhid about the secrets of Answering One Another's Needs, Mutual Support and Assistance, Mutual Embracing, which point to the existence and unity of the beings in the book of the universe, the Divine Names and attributes of Allah, are examined. In the first stage of the study, some determinations are made about what kind of a work the Ayetü'l - Kübra treatise is. It has been pointed out that every being in the book of the universe is a verse of Allah's creation. Based on the verse "Read in the name of your Creator," it is emphasized how the book of the universe should be read as being a word showing its creator. The principles of Answering One Another's Needs, Mutual Support and Assistance, Mutual Embracing, which are manifested in the whole of the universe and on every being, have been defined by giving examples. An external and an internal proof of unity is given, showing how perfectly these principles are manifested. As external evidence, the communication network between the trees and as an internal evidence the creation of tears are presented to the eye as examples.

Key Words: The book of the universe, the proofs of Tawhid, the verses of Creation, The answering one another's needs, mutual support, assistance, mutual embracing, Ayetü'l- Kübra Treatise

Giriş

İnsanlara yol gösterici Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim, Cenab-ı Hakkın kelam sıfatının bir tecellisidir. Kâinat ise Allah'ın İrade sıfatının tecellisine mazhar olan diğer bir kitabdır. Yani "kâinat kitabıdır." Kur'an'da anlatılan hakikatlerin örneklerini veya nazirelerini ise kâinat kitabında müşahede ediyoruz. Demek ki kâinat kitabındaki her bir varlık, aslında Allah'ın birer ayeti hükmündedir. Bu ayetlere "tekinî ayetler" adı verilir.

Her varlığın kendine mahsus özellikleri, fiziksel veya kimyasal sistemleri, biyolojik yapısı veya icra ettiği vazifeleri ve kâinatta var olan kanunlar incelendiğinde, her biri Allah'ın varlık ve birliğine birer delil oldukları ve kendi lisan-ı halleriyle bu hakikati ilan ettikleri anlaşılacaktır. Her bir varlık üzerinde, tevhid mühürleri görülecektir. Kâinat kitabı üzerinde Allah'ın varlık, birlik, esma ve sıfatlarına işaret eden sayısız deliller tespit edilecektir.

Mevcudatın harika düzeni, mükemmel işleyişi, ziynetli ve sanatlı yaratılışı ve her bir varlığın bir sistemin parçası olarak iş görmeleri, Allah'ın varlık ve birliğine işaret eden hâtemlerinden başka bir şey değildir.

Bediüzzaman Hazretleri, kâinat kitabı üzerinde Cenab-ı Hakkın varlık ve birliğine şahitlik eden pek çok farklı sıfatların müşahede edildiğini şu şekilde nazarlara sunar: "Kâinat terkiplerindeki intizam, cereyan-ı ahvaldeki nizam (kanun ve sistemlerin işleyişindeki mükemmel düzen), suretlerdeki garabet (şekillerdeki, görünüşlerdeki şaşırtıcı özellikler), nakışlarındaki ziyen (nakışlardaki süsler), yüksek hikmetler, eşyadaki muhalefet ve mümaselet (varlıkların farklı ve benzer özelliklere sahip olmaları), câmidattaki muavenet (cansız varlıkların yardımlaşması), birbirinden uzak olan şeylerdeki tesanüd, hikmet-i âmme, inayet-i tâmme, rahmet-i vâsia, rızk-ı âmme, hayatlar, tasarruf, tahvil, tağyir, tanzim, imkân, hudus, ihtiyaç, zaaf, mevt, cehil, ibadet, tesbihat, daavat (dualar) ve hâkezâ, pek çok sıfatlar lisanlarıyla Hâlık-ı Kadîm-i Kadîrin vücub ve vücuduna ve evsaf-ı kemalîyesine şehadet ettikleri gibi; Esmâ-i Hüsnâyı tilâvet ederek, Cenab-ı Hakka tesbih ve Kur'an-ı Hakîmi tefsir ve Resul-i Ekrem'in (asm) ihbaratını tasdik ediyorlar."⁽¹⁾

Cenab-ı Hakkın Ferd isminin bir tecellisi olarak kâinatın heyet-i mecmuasına yerleştirdiği bu sıfatlardan ve düsturlardan önde gelen birkaç tanesi de "Kâinatın mevcudâtında ve envâlarında görünen ve bir Sikke-i Kübrâ-yı Ehadiyet olan teâvün, tesânüd, tecâvüb ve teânuk sikkesidir."⁽²⁾ Kâinat kitabı vasıtasıyla, "Kur'an'ın kalblerde yerleştirmek istediği hakîkî tevhîd inancının" bu dört hakikat çemberinde toplandığına şahit oluyoruz. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, "kâinatta sâbit olan teâvün, tesânüd, tecâvüb ve teânuk hakîkatı, sırr-ı tevhidi isbât eder; bütün mevcûdâtın bir tek elden sudûr ettiğini ve bir tek Zât'ın hesabına çalıştıklarını akıl gözüne gösterir."⁽³⁾ İşte Ayetü'l-Kübra Risalesi de kâinatın her tarafında cari olan bu sıraların nasıl müşahede edileceğini maneviyatta kör olan gözlere delilleyle beraber gösteren bir dürbün veya tevhid hazinelerini açan bir anahtar mahiyetinde bir eserdir.

"Kâinatın mevcudâtında ve envâlarında görünen ve bir Sikke-i Kübrâ-yı Ehadiyet olan teâvün, tesânüd, tecâvüb ve teânuk sikkesidir."

1 Nursî Said, Mesnevi-i Nuriye, Katre, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 90

2 Nursî Said, Lemalar, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 413

3 Nursî Said, Lemalar, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 255

*Ayetü'l-Kübra
Risalesi, Kur'an
ayetlerinin
miftahıyla
kâinat kitabı
üzerindeki tevhid
hazinelerini
açan ve Kur'an
ayetlerinin
nasıl okunması
gerektiğini
öğreten tefsir-i
Kur'andır.*

Ayetü'l-Kübra penceresinden bakılarak hazırlanan bu çalışmada, tevhidi bir bakış açısının nasıl olması gerektiği nazarlara sunulmuştur. “Kâinatın heyet-i mecmuasındaki teâvün (birbiriyle yardımlaşma), tesanüd (birbiriyle dayanışma), teânuک (birbirleriyle kenetlenme ve kucaklaşma), tecâvübden (birbirinin ihtiyacına cevap vermekten) tezahür eden sikke-i kübrâ-yı Ulûhiyeti” gösteren bu dört hakikate bakan tevhid delilleri ve sırları ele alınmıştır.

Bu makale çalışmasında öncelikli olarak Ayetü'l-Kübra Risalesinin nasıl bir eser olduğu ile ilgili bazı tespitler yapılmıştır. Daha sonra Ayetü'l Kübra Risalesi penceresinden, kâinat kitabının hem her bir varlığın üzerinde hem de kâinatın bütününde tezahür eden teâvün, tesanüd, tecâvüb ve teânuک hakikatleri üzerinde durulmuştur. Son olarak bu hakikatlerin ne kadar mükemmel bir şekilde tezahür ettiğini gösteren bir âfâkî, bir de enfüsi vahdâniyet delili sunulmuştur. Afaki delil olarak, ağaçların kendi aralarında var olan haberleşme ağı misal olarak verilmiştir. Enfüsi delil olarak da göz yaşının yaratılış hikmetleri nazarlara sunulularak teâvün, tesanüd, tecâvüb ve teânuک hakikatlerine atıfta bulunulmuştur.

Ayetü'l-Kübra risalesi nasıl bir eserdir?

Ayetü'l-Kübra Risalesi, Kur'an ayetlerinin miftahıyla kâinat kitabı üzerindeki tevhid hazinelerini açan ve Kur'an ayetlerinin nasıl okunması gerektiğini öğreten tefsir-i Kur'andır. “Şüphesiz ki akleden bir topluluk için bunda ayetler vardır.” (Nahl, 12) ayetinin hakikatini, kâinat kitabında okuturuyor.

Ayetü'l-Kübra Risalesi, İsrâ suresi 44 ve benzeri ayetlerin nuruyla kâinat kitabına baktıran ve mahlûkatın zikirlerini bizlere işittiren bir eserdir. Cenab-ı Hak İsrâ Suresi 44. ayetinde şöyle buyuruyor: “Yedi gökle yer ve onların içindekiler Onu tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki Onu övüp tesbih etmesin; lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız. Şüphesiz ki O Halim'dir, ceza vermekte acele etmez; Gafur'dur, günahları çokça bağışlar.” Bu ayette her mahlûkatın Allah'ı tesbih etmesine rağmen, bizlerin ise bu tesbihleri anlamakta zorluk çekeceğimiz, belki de maddi kulağımızla işitemeyeceğimiz, gözümüzle göremeyeceğimiz beyan ediliyor. İşte Ayetü'l-Kübra Risalesi, her bir mahlûkatın kendine mahsus mükemmel biyolojik yapısının, mekanizmasının, sisteminin, özelliklerinin, düzeninin, dengesinin, yardımlaşma ve haberleşme ağının, sanatlı ve süslü olmasının, harika iş görmesinin aslında Allah'ın varlık ve birliğini, Esmâ-i İlahiyelerini gösteren birer zikir, yani birer delil olduğunu misallerle ispat eden bir tefsirdir. Mahlûkatta tezahür eden bu delillerin tespit edilmesi için pozitif fen ilimlerinin tahsil edilmesinin önemi de bu risale sayesinde ortaya çıkmaktadır. Böylece fen ilimleriyle din ilimleri imtizaç ettirilerek, hakikatin ortaya çıkması da sağlanmış olacaktır.

Ayetü'l-Kübra Risalesi, kâinat kitabını tevhid nazarıyla mütalaa eden bir rehberdir.

Ayetü'l-Kübra Risalesi, kâinat kitabında mevcut olan her bir fen ilminin Allah'ın bir ismine dayandığını gösteren Esmâ-i İlahiye'nin talim edildiği

bir ders kitabı mahiyetinde bir eserdir. Fen ilimlerinde ne kadar terakki edilirse, Esmâ-i İlahiye'nin anlaşılmasına, okunmasına ve Yaratıcımızın da tanınmasına o kadar çok katkı sağlanacaktır.

Ayetü'l-Kübra Risalesi, marifet, muhabbet ve ibadet hakikatlerini ihtiva eden tefekkür anlayışıyla kâinat kitabını analiz ederek insanın manevi inkişafına vesile olan bir tefekkür hazinesidir.

Ayetü'l-Kübra, Cenab-ı Hakkin en büyük ayetlerinden biri olan kâinattan Halıkını sorarak, her tarafını tefekkür gözlüğüyle baktırarak insan yolcusunu gezdiren bir yol göstericidir.

Ayetü'l-Kübra, imanı olmayana iman kazandıran, taklidi imanı olanın imanını tahkike çıkartan, marifetullah, muhabbetullah, lezzet-i ruhani ve manevi kemalât basamaklarından çıkartarak kâmil bir insan mertebesine ulaştıran bir eserdir. Bediüzzaman Hazretleri bu eser için "Vâcibü'l-Vücudun mevcudiyetini ve vahdâniyetini güneş zuhurunda ve gündüz kat'iyetinde ispat ediyor. Sarsılmaz bir iman isteyen ve dinsiz anarşistliğe karşı kırılmaz bir kılıç arayanlar, Ayetü'l-Kübra'ya müracaat etsinler."⁽⁴⁾ diyor.

Ayetü'l-Kübra, Asâ-yı Mûsâ gibi, dalâletin ve şirkin sihirlerini iptal edecek bir etkiye sahip bir eserdir.

Ayetü'l-Kübra, kâinatta hangi varlık olursa olsun her birinde Allah'ın varlık ve birliğine delillerin var olduğunu gözlere gösteren bir anahtar, bir dürbün mahiyetinde bir eserdir.

Ayetü'l-Kübra, Hazret-i Ali (ra)'ye "Ey Mevlâm! Ayetü'l-Kübra hürmetine, beni bütün sıkıntılardan kurtar."⁽⁵⁾ şeklinde dua ettiren ve manevi karanlıkların dağılmasına vesile olacağı asırlar öncesinden müjdelenen bir eserdir.

Ayetü'l-Kübra, "Yaratan Rabbinin adıyla oku" (Alak Suresi, 1) ayetinin tevhidî bakış açısıyla kâinatın mana-yı harfiyle nasıl okunabileceğini öğreten bir risaledir.

Ayetü'l-Kübra Risalesi, Rabbimizi bize tarif eden; kâinat kitabı, Hatemü'l-Enbiya olan Hz. Muhammed Aleyhissalatü Vesselam ve Kur'an-ı Azimüşşan olmak üzere üç külli muarrifin, Allah'ın varlık ve birliğine mevcudatın nasıl birer delil olduklarını izah eden, toplumun her kesiminin istifade edebileceği bir üslupla yazılan ve aklı ikna eden bir rehberdir.

Ayetü'l-Kübra, Allah'ın varlığına inanmayanların «Görülme-yen şey yoktur» anlayışını yıkan ve Allah'ın varlık ve birliğini aklı ikna edici mukni delillerle ispat eden bir eserdir.

Ayetü'l-Kübra, "şu kâinat denilen âlem-i ekber (en büyük âlem) ve insan denilen onun misâl-i musağğarı (küçük bir numunesi) olan âlem-i aşğar (küçük âlem), kudret ve kader kalemiyle yazılan âfâkî ve enfûsî vahdâniyet delâilini gösteren"⁽⁶⁾ bir eserdir. Bizlere kâinat kitabının âfâkî ve enfûsî delillerinin nasıl okunması gerektiğinin bir metodolojisini gösteriyor ve tevhidî bir bakış açısını kazandırıyor.

*Ayetü'l-Kübra
Risalesi, marifet,
muhabbet
ve ibadet
hakikatlerini
ihtiva eden
tefekkür
anlayışıyla
kâinat kitabını
analiz ederek
insanın manevi
inkişafına vesile
olan bir tefekkür
hazinesidir.*

4 Nursî Said, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 946

5 Nursî Said, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 945

6 Nursî Said, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 391

*Kâinat kitabında
müşahede
ettiğimiz bu
harika ve
hayret verici
düzen, uyum,
yardımlaşma
ve intizam,
şefkat sahibi bir
Müdebbire işaret
eder.*

Kâinat kitabında teavün sırrı

Teavün, “yardımlaşmak, birbirine muavenet etmek” demektir. Teavün düsturu, kâinat kitabı içindeki zerreden tutun da insana, hayvana, bitkiye, gök cisimlerine kadar her bir varlığın arasında var olan bir hakikattir. Toprağın yardımına bulutların koşması, bulutların yardımına su havzalarının koşması, hayvanların yardımına bitkilerin koşması, insanların yardımına havanın koşması, meyvenin olgunlaşmasına güneşin koşması gibi çeşit çeşit yardımlaşma örneklerine şahit oluruz. Kâinat kitabının neresine bakarsanız bakınız bu teavün sırrının hakikatlerini ve yardımlaşmanın hikmetlerini göreceksiniz. İşte her tarafta gözükken bu teavün sırrı, insanoğlunu, kâinatın yaratıcısının varlık ve birliğini gösteren birer delil olduğu şeklindeki bir değerlendirmeye sevk edecektir. İnsana bu tevhidî bakış açısını kazandıran eserlerden birisi de Ayetü'l-Kübra Risalesidir.

Bediüzzaman Hazretleri, kâinat kitabı üstünde Vahdet mühürlerinin nasıl görülebileceği ve Kerîm bir Mürebbinin emriyle nasıl hareket ettiklerini gösteren teavün sırrı ile ilgili şu izahı yapar: “Evet, şems ve kamerden, gece ve gündüzden, kış ve yazdan tut, ta nebatat hayvanların imdadına, hayvanlar, insanların imdadına, zerrat-ı gıdaiye semeratın imdadına, mevadd-ı taamiye, hüceyrat-ı bedenim imdadına koşup gelmelerine kadar câri olan düstur-u teavünle bütün mevcudat, Kerîm bir Mürebbinin emriyle hareket ettiklerini gösteriyorlar.”⁽⁷⁾

Cenab-ı Hak rahmetiyle, kudretiyle, ilmiyle, emriyle kâinattaki bütün varlıkları şefkatkârâne şuurlu bir şekilde birbirlerinin yardımına koşturur.

Bediüzzaman, âlem-i ekber olan kâinatta ve âlem-i asgar olan insanda gözükken umumi teavün düsturunu şu şekilde izah eder:

“Bu mütemadiyen çalkanın inkılâplar ve tahavvülâtlar içinde vücudunu ve hizmetini ve zihayat ise hayatını muhafazaya ve vazifesini yerine getirmeye çalışan mahlûkatta, kuvvetlerinin bütün bütün haricinde teavün hakikati görünüyor. Meselâ, unsurları zihayatın imdadına, hususan bulutları, nebatatın mededine ve nebatatı dahi hayvanatın yardımına ve hayvanat ise insanların muavenetine ve memelerin kevser gibi sütleri, yavruların beslemelerine ve zihayatların iktidarları haricindeki pek çok hâcetleri ve erzakları, umulmadık yerlerden onların ellerine verilmesi, hattâ zerrât-ı taâmiye dahi hüceyrât-ı bedeniyenin tamirine koşmaları gibi, teshîr-i Rabbânî ile ve istihdam-ı Rahmânî ile hakikat-i teavünün pek çok misalleri doğrudan doğruya, bütün kâinatı bir saray gibi idare eden bir Rabbü'l-âlemînin umumî ve rahîmâne rububiyetini gösteriyorlar. Evet, camid ve şuursuz ve şefkatsiz olan ve birbirine şefkatkârâne, şuurdarâne vaziyet gösteren muavenetçiler, elbette gayet Rahîm ve Hakîm bir Rabb-i Zülcelâlin kuvvetiyle, rahmetiyle, emriyle yardıma koşturuluyor.”⁽⁸⁾

Kâinat kitabında müşahede ettiğimiz bu harika ve hayret verici düzen, uyum, yardımlaşma ve intizam, şefkat sahibi bir Müdebbire işaret eder. Kâinat kitabında tecelli eden bu harika intizam, şefkatkârâne yardımlaşmanın bir neticesidir. Felsefenin “hayat bir cidaldır (kavga, çarpışma ve

7 Nursî Said, Lemalar, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 97

8 Nursî Said, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s.131

mücadeledir)” anlayışının ne kadar da yanlış olduğunu gösterir. Eğer hayat bir cidal olsaydı, her varlık kendi hayatını devam ettirebilmek ve birbirine hükmeden bir güç olmak için başkasını yok etmek zorunda kalacaktı. Oysa kâinat kitabındaki cansız ve şuursuz olan her varlık, birbirine yardım ediyorlar, birbirinin ihtiyacına koşuyorlar. Bitkilerin sağlıklı bir şekilde büyü-yebilmesi için arı ve böcekler vasıtasıyla gerçekleştirilen tozlaşma, bir müca-dele mi, yoksa bir yardımlaşmanın sonucu mudur? Sizler karar verin.

Kâinat kitabının her bir unsuru, her bir azası, Bediüzzaman’ın ifadesiy-le, “bütün eczâsıyla “Lâ müdebbire illâ Hü” diye şahadet eder. Çünkü arala-rında teavün ve tedahül (iç içe girme) vardır.”⁽⁹⁾ Gerek bitkinin, gerek hay-yanın, gerek insanın her bir parçasında veya organında bir yardımlaşma ve iç içe bir çalışma, her şeyi idare eden ve ilmiyle her şeyin sonunu görüp ona göre hikmetle iş yapan Müdebbir’den başka ilâh olmadığını bizlere haykırır. Bir bütünün parçasını kim idare ediyorsa, o bütünü de idare eden yine O Zat olacaktır.

Yine Bediüzzaman’ın teavün düsturunun kâinat simasındaki tecellisi ile ilgili beyanına kulak verelim: “Gel, şimdi teavün düsturuna bak! Gü-neş ve Kamer’den, gece ve gündüzden, kış ve yazdan, ta nebatatın hazine-i rahmetten erzaki alarak yüklenip, hayvanatın imdadına koşmalarına kadar, sonra hayvanatın da meselâ bal arısı ve ipekböceği gibi Rahman’ın hazine-sinden balı ve ipeği alıp, insanlara ulaştırdıkları hizmetlerine kadar, sonra gıda zerrelere kadar, gıdaca muhtelif-ül cins olan meyvelerin imdadına ve ye-mek maddelerinin kemal-i intizam ve inayet ve hikmetle beden hüceyra-tının yardımına koşmalarına kadar; bütün bunlar nasıl güzel cereyan edi-yor, gör! İşte bu eşyanın, hususan camidlerin inayetli, mükemmel, hikmetli, muntazam teavüne mazhariyetleri ise, elbette vâzih bir delil, satı’ bir bür-handır ki; bunlar Hakîm bir Mürebbi’nin hizmetçileridirler, Kerim bir Müdebbir’in ameleleridirler. Onun emriyle, onun izni ve kuvveti ve hikme-ti ile hareket ediyorlar.”

Kâinat kitabında tesânüd sırrı

Tesanüd, “dayanışma içinde olmak, bir maksad için omuz omuza ver-mek” demektir. Teavün düsturunda olduğu gibi, kâinat kitabının en küçük zerresinden en büyük cisimlerine kadar nebati, hayvani ve insani her varlı-ğın bir dayanışma halinde olduklarını müşahede ediyoruz. Bediüzzaman’ın ifadesiyle, “Kâinatta serbeser (baştanbaşa) sırr-ı tesanüd müstetir (gizliden gizliye var olan), hem münteşir (her yere yayılmıştır)” dir.⁽¹⁰⁾

Kâinatta teavün ve tesanüd esastır. Tesanüd, teavüne oranla daha geniş ve kapsamlı bir daireyi ifade eder. Kâinat kitabının afaki delillerine bakıldı-ğında, her bir gök cismi adeta omuz omuza, sırt sırta vermiş bir tarzda, ta-yin edilmiş yörüngelerinde vazifelerini yerine getiriyorlar. Birbirine mani, engel veya köstek olmuyorlar. Bilakis birbirinin işini tekmiil ve takviye ede-rek, tesanüd sırrını haykırıyorlar.

Zerreler arası dayanışmadan, insan veya hayvan vücudundaki daya-nışmadan, semavattaki cisimler arası dayanışmaya kadar uzanan kâinat

*Bitkilerin sağlıklı
bir şekilde
büyüyebilmesi
için arı ve böcekler
vasıtasıyla
gerçekleştirilen
tozlaşma,
bir mücadele
mi, yoksa bir
yardımlaşmanın
sonucu mudur?*

9 Nursî Said, Mesnevi-i Nuriye, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 304

10 Nursî Said, Sözlür, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 1137

*Kâinattaki her bir
varlığın, birbirini
işiten birer kulağı,
birbirini görür
birer gözü, her
şeyi kuşatan birer
ilmi, tesanüde
sevk eden bir
kudretinin
olduğunu
varsaymak
zorunda
kalmaktadır.*

kitabının bütününe kapsayan mükemmel bir tesanüd düsturu mevcuttur. Umum kâinat kitabında müşahede edilen bu tesanüd, her şeyi gören, bilen ve her şeye kudreti yeten bir Zatın varlık ve birliğini gösterir. Cenab-ı Hak, sonsuz ilmiyle, sınırsız kudretiyle ve mutlak iradesiyle umum mahlûkatın birbiriyle tesanüdünü sağlar. Akılsız, şuursuz, cansız, ilimsiz ve aciz her bir mahlûkat, O'nun emrini dinleyen birer askeri ve birer memuru olduğunu ispat ederler.

Ya bir tek ilahın varlığı kabul edilecek ya da kâinattaki varlıklar adedin-ce ilahlar kabul edilecek. Kâinattaki her bir varlığın, birbirini işiten birer kulağı, birbirini görür birer gözü, her şeyi kuşatan birer ilmi, tesanüde sevk eden bir kudretinin olduğunu varsaymak zorunda kalınacaktır. Bu ise aklen kabul edilecek bir durum değildir.

Bediüzzaman, “bütün kâinata tasarruf edemeyen bir zat, kâinatın hiç-bir cüz'üne hakikî mâlik olamayacağını” söyler. Bu hakikati şu şekilde nazarlara sunar: “Kâinatın mevcudatı, envâları en muntazam bir fabrika çarkları gibi birbirine muavenet eder, birbirinin vazifesini tekmile çalışır. Öyle bir tesânüd, öyle birbirine muavenet, öyle birbirinin sualine cevap vermek ve birbirinin imdadına koşmak ve birbirine sarılmak, birbiri içine girmek suretiyle öyle bir vahdet-i vücud teşkil ediyorlar ki, bir insanın cesedindeki unsurlar gibi, birbirinden kabil-i tefrik olmaz. Bir unsurun dizginini tutan, umumun dizginlerini tutamazsa, o tek unsurun dizginini zabt edemez.”⁽¹¹⁾

Kâinat kitabı üzerinde tecelli eden bu mükemmel dayanışma düsturu, kâinatın bütününde Allah'ın tasarruf sahibi olduğunu gösteriyor. Çünkü bir baharı hâlk eden Zat, yeryüzünde benzer sikkeleri bir olan bütün meyveleri de icad eder. Meyve kimin eseriye, meyveye hizmet eden kâinat da O Zatın eseridir.

Sonuç olarak, “Şu âlem, görünen ve görünmeyen bütün tabakat ve envâiyle Lâ ilâhe illâ Hû diye tevhidî ilân ediyor. Çünkü aralarındaki tesanüd böyle iktizâ ediyor.”

Kâinat kitabında tecâvüb sırrı

Tecavüb, “birbirinin ihtiyacına cevap vermek, iletişim halinde olmak ve haberleşmek” anlamına gelir. Tecavüb, varlıklar arasında tecelli eden teavün ve tesanüd hakikatlerinden daha da ileri bir düzeydeki münasebeti ifade eder. Tecavüb kanunu dikkate alındığında, kâinattaki tüm unsurların, adeta birbirleriyle iletişime geçip, birbirinin ihtiyacına cevap verecek şekilde hareket ettikleri müşahede edilecektir. Adeta meyve güneşle haberleşerek olgunlaşması için ısıya ihtiyacı olduğunu hal diliyle ifade eder ve güneş de meyvenin bu ihtiyacına ısınısını göndererek cevap verir. Yağmur bulutları ile toprağın, hayvanlarla bitkilerin, hava ile akciğerin, oksijenle hücrelerin, yavru ile annenin her biri kâinatta tecelli eden tecavüb kanununun birer ayineleridir.

Bediüzzaman'ın ifadesiyle, “Hem birbirine muhalif olan camid eşyanın uzun ve eğri büğrü yollar içinde birbirlerinin sada-yı hacetlerine “leb-beyk” deyip cevap vermeleri, (hüceyre ve semerelerin gıda maddeleri gibi)

ve birbirinden çok uzak ve mütefavit, çeşitli eşyanın birbirlerine mütesanidane dayanmaları ise; (güneşin meyveleri olan seyyareler gibi) o tecavüb ve tesanüd delâlet eder ki; bütün mevcudat ve her şey, tek bir seyyidin hizmetkârlarıdır ve bir tek müdebbirin taht-ı emrindedirler. Ve mercile-ri de bir mürebbi-i vâhiddir.”

Kâinat kitabında teânuk sırrı

Teanuk, “birbirine sarılma, kucaklaşma ve kenetlenme” anlamına gelir. Teanuk düsturu, varlıklar arasında tecelli eden teavün, tesanüd ve tecavüb sırrından daha ileri bir düzeydeki münasebeti ve ilişkiyi ifade eder. Kâinatdaki her bir varlık arasında öyle sıkı bir münasebet var ki, âdeta birbirlerine sarılmış, birbirlerine kenetlenmiş ve birbirleriyle kucaklaşmış gibi bir vaziyet alırlar. Bu şiddetli münasebet, teanuk sırrının harika işleyişine işaret eder.

Mesela, suyun yaratılması, teanuk sırrını gösteren güzel bir misaldir. Yanıcı bir hidrojen gaz atomu ile yakıcı iki oksijen gaz atomunun kimyasal tepkimesi sonucu, ateşi söndürme kabiliyetine sahip sıvı haldeki su maddesi meydana gelmektedir. Suyu oluşturan iki elementin birisi yanıcı diğeri ise yakıcı özelliklere sahip iken, su ise son derece iyi ateş söndürme özelliğine sahip bir maddedir. İki elementin suya dönüşen kimyasal birleşimi, aslında iki elementin kucaklaşması, birbirine kenetlenmesi, sıkı sıkıya birbiriyle bağlanması yani kimyasal olarak bağlanması anlamına gelen teanuk kanununun göstermektedir. Birbirine zıt özelliklere sahip maddeleri teanuk kanunuyla yaratmanın, ancak her şeye gücü yeten kudret sahibi bir Zat’a mahsus olduğunu bizlere gösterir.

Teanuk sırrına mazhar olan diğer bir misal, bütün canlıların yapıtaşısı olan DNA molekülünü verebiliriz. DNA molekülü Oksijen, Hidrojen, Karbon ve Azot atomlarının farklı şekillerde dizilişinden meydana gelir. Bu farklı DNA dizilişi, her canlının hayat programını tayin etmektedir. Bu dört atomun birbirleriyle kenetlenerek, birbirine sarılarak farklı farklı DNA molekül zincirlerini oluşturması, Cenab-ı Hakkın teanuk düsturunun tecellisinden başka bir şey değildir. Kâinat kitabı umumen incelendiğinde bu teanuk sırrına mazhar olan milyarlarca misallerle karşılaşılacaktır. Ayetü'l-Kübra Risalesi, kâinatta var olan bu sırların keşfedilmesinde mükemmel rehber bir eserdir.

Kâinatın eczası arasında görülen bu teanuk sırrı, her şeyin Rabbine, her şeyin Mürebbisine, her şeyin Müdebbirine has bir hatem ve öyle bir zâta mahsus bir sikkedir ki: “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah’ın emri ile hareket ederler” ayetinin sırrıyla gece, gündüz, güneş, ay ve yıldızlar, O’nun emrine musahhar birer memurlardır.

Kâinat kitabından afaki tevhid delili

Kâinat kitabının güzide varlıklarından birisi de ağaçlardır. Yapılan bilimsel çalışmalardan da ağaçlar arasında teavün, tesanüd, tecavüb, teanuk kanununun var olduğu anlaşılmaktadır.

Etrafımızda gördüğümüz her bir ağacın birbirinden bağımsız olduğunu ve birbirleriyle bir iletişim halinde olmadıklarını düşünürüz. Oysa bilim

Yanıcı bir hidrojen gaz atomu ile yakıcı iki oksijen gaz atomunun kimyasal tepkimesi sonucu, ateşi söndürme kabiliyetine sahip sıvı haldeki su maddesi meydana gelmektedir.

*Bir ağaç, zararlı
böcekler veya
besin kaynaklarını
tüketmeye
çalışan bitkiler
gibi düşman
saldırısına
uğradığında hem
çeşitli kimyasal
maddeler
salgırlarlar hem
de mantar ağı
vasıtasıyla
komşularını bu
tehlikeye karşı
uyarırlar.*

insanları böyle söylemiyorlar. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki ağaçlar birbirleriyle haberleşiyor, birbirinin yardımına koşuyor, birbirine destek veriyor, birbirinin ihtiyaçlarına cevap veriyor. Yaşça büyük olan ağaçların yaşça küçük olan fidanların beslenmesine katkı sağladıklarını biliyor muydunuz? Hatta kendine zararı dokunabilecek komşu ağaçların tehlikelerini sezebildiklerini ve önlem bile aldıklarını öğreniyoruz. Ağaçlar, aralarındaki bu haberleşmeyi, köklerinin içinde ve çevresinde büyüyen mantarlar vasıtasıyla yapmaktadırlar. Adeta yeraltında, mantarlar vasıtasıyla gerçekleştirilen büyük bir haberleşme ağı kurulmuş. Bu haberleşme ağı, ağaçların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlamaktadır. Tabii ki mantarlar da bu iş karşılığında ücret olarak ağaçlardan şeker alarak beslenmektedirler.

Yaşlı ana ağaçlar, bu haberleşme sistemi vasıtasıyla, gölgede kalan ve yeterince beslenemeyen fidanlardan haberdar oluyor. Kökleri vasıtasıyla bu fidanlara gerekli besinleri sağlayıp hayatta kalma şanslarını artırıyorlar. Hatta hastalanarak ölmek üzere olan bir ağaç, daha sağlıklı komşu ağaçlar tarafından kullanılmak üzere yeraltındaki mantar ağı vasıtasıyla bazı besinleri onlara aktarıyor.

Ağaçlar, yeraltında kurulan bu mantar ağı vasıtasıyla birbirlerini tehlikelere karşı bile uyarıyorlar. Bir ağaç, zararlı böcekler veya besin kaynaklarını tüketmeye çalışan bitkiler gibi düşman saldırısına uğradığında hem çeşitli kimyasal maddeler salgırlarlar hem de mantar ağı vasıtasıyla komşularını bu tehlikeye karşı uyarırlar.

Ne güzel bir yardımlaşma, dayanışma, kucaklaşma ve birbirinin ihtiyaçlarına cevap verme tecellisi değil mi? Kâinat kitabı içerisinde yer alan bu ağaçlarda “câri olan bu tesânüd, bu teâvün, bu tecâvüb, bu teanuk, bu mu-sahhariyet, bu intizam, bir tek Müdebbirin tertibiyle idare edildiklerine ve bir tek Mürebbinin tedbiriyle sevk edildiklerine kat’iyen şehadet ettiklerini” düşünen ve akleden insanlar için birer delil değiller midir? “Şüphesiz ki akleden bir topluluk için bunda ayetler vardır.” ayetinin hakikatini haykırıyorlar mı?

Kâinat kitabından enfüsi tevhid delili

Kâinat kitabının enfüsi tevhid delillerinden birisi de gözyaşı sıvısıdır. İnsan vücudunda hayati öneme sahip çeşit çeşit salgılanan sıvılardan bir tanesi de görme organımızın görevini yerine getirebilmesi için gerekli olan gözyaşı sıvısıdır. Uzmanlar, gözyaşı sıvısının faydaları hakkında pek çok açıklamalarda bulunurlar. Mesela, gözyaşı sıvısı, gözün yüzeyini nemlendirir ve kuru kalmasının önüne geçer. Göz yüzeyini kaygan ve pürüzsüz yaparak gözün net görme işlevine katkı sağlar. Gözün ihtiyacı olan oksijen ve bazı besinleri taşır. Göz sıvısı, gözü bakterilerden ve enfeksiyonlardan korur. Gözün içine düşen yabancı cisimlerin veya tozların göz yüzeyine yapışmasının önüne geçer.

İnsan için çok değerli bir organın bu kadar önemli görevleri yerine getirirken göz, sinir sistemi, beyin ve gözyaşı bezleri arasında mükemmel bir teavün, tesanüd, tecavüb ve teanuk hakikatlerinin tecelli ettiğini müşahede

ediyoruz. Gözlerimizin sürekli sıvıya, temizlenmeye, pürüzsüz kalmaya, kaygan olmaya ve ışığı algılamaya ihtiyaç duyması nedeniyle, beynimiz sinir sistemimiz vasıtasıyla uyarılır. Uyarıyı alan gözyaşı bezleri de gözyaşı sıvısını salgılar. Salgılanan gözyaşı sıvısı, incecik gözyaşı bezi kanalları vasıtasıyla gözün yüzeyine kadar taşınır. Göz kapaklarımızı da hareket ettirdiğimizde gözyaşı sıvısı, göz yüzeyini homojen bir film tabakası şeklinde kaplar. Dikkat edilirse gözün ihtiyacına cevap vermek için organlarımız birbirleriyle yardımlaşıyor, birbirinin ihtiyacına cevap veriyor, birbirleriyle dayanışma halinde ihtiyaçlar karşılanıyor. Akılları hayrete düşüren bu mükemmel teavün, tesanüd, tecavüb ve teanuk hakikatlerinin varlığı ancak tek bir seyyidin hizmetkârları ve bir tek müdebbirin emri altında çalışan birer memur olduklarını gösterir.

Gözün fonksiyonlarını yerine getirebilmesi ve insanların rahatlıkla görme işlevini yapabilmesi için gözyaşı salgılayan bezler, sinir sistemi, beyin ve göze ait diğer yapıların tümünün birden harika bir uyum ve ahenk içinde çalışması gereklidir. Gözyaşı sıvısını oluşturan başta su olmak üzere tuz, glikoz, altmıştan fazla protein ve gözü besleyen koruyucu maddelerin teanuk sırrıyla birbirleriyle kucaklaşması ve kenetlenmesi sonucu ancak göz fonksiyonlarını yerine getirebilmektedir.

İnsan üzüntü, sevinç, ağrı veya sızı gibi duygusal veya fiziksel bir etkiyle karşı karşıya kaldığında verdiği tepkiyle sinir sistemi devreye girer ve beyin uyarılır. Böylece ihtiyaçtan daha fazla gözyaşı sıvısı salgılanmaya başlanır. Her insanın ruhsal veya psikolojik problemlerinin çözümünde gözyaşı sıvısı yardıma koşar. Yapılan araştırmalara göre ağlayarak dökülen gözyaşının stres oluşturan kimyasalların vücuttan atılmasına yardımcı olduğu belirlenmiştir. Çeşitli sebeplerden dolayı ağlayan insan, ağlamanın ardından kendini çok daha iyi hissedecektir. Uzmanlar, ağlamanın kalp, damar, mide, kemik ya da kaslarla ilgili rahatsızlıklara neden olabilecek hormonların vücuttan atılmasını sağladığını ifade etmektedirler. Ağlama esnasında mutluluk hormonu olarak bilinen endorfin salgılanır. Endorfin aynı zamanda ağrıların hafiflemesine de sebep olur. Diğer taraftan bebeğin iletişim metodlarından birisi de ağlamak ve gözyaşı dökmektir. Aynı şekilde acizni ve fakrını anlayan ve hisseden bir kul da ancak ağlayarak Cenab-ı Hakkın mutlak kudret sahibi olduğunu dışa vurur. Ağlayarak gözyaşı dökmek aynı zamanda psikolojik rahatlamanın da bir yöntemidir. Gözyaşı sıvısının tüm etkileri dikkate alındığında insan vücudunda cari olan teavün, tesanüd, tecavüb ve teanuk kanunlarının ne kadar mükemmel bir işleyişe sahip olduklarını müşahade ediyoruz. Bu işleyiş, ancak Hakim-i Mutlak ve Alim-i Mutlak olan Cenab-ı Hakkın varlık ve birliğini gösterir.

Gerek insanın kâinatı sağlıklı bir şekilde görebilmesi gerekse insanın ruh haline göre beyin, sinirler, gözyaşı bezi organlarının birbirleriyle haberleşmesi, birbirinin ihtiyacını tekmil etmesi, birbirleriyle dayanışması, birbirine cevap vermesi, bir teavün, bir tesanüd, bir tecavüb, bir teanuk kanununun harika bir tarzda işleyişine şahitlik etmektedir.

*Ağlayarak
gözyaşı dökmek
aynı zamanda
psikolojik
rahatlamanın da
bir yöntemidir.*

Sonuç

- Kâinat kitabındaki her varlık, Allah'ın tekvinî ayetleridir.
- Ayetü'l-Kübra Risalesi, kâinat simasında gözüken tevhid delillerinin mana-yı harfiyle nasıl okunması gerektiğini öğreten yol gösterici bir eserdir.
- Ayetü'l-Kübra Risalesi, büyük âlem olan kâinat ve küçük âlem olan insan simasında kudret kalemiyle yazılan âfâki ve enfûsî delillerin, tevhidî bir bakış açısıyla nasıl okunması gerektiğini gösteren bir eserdir.
- Kâinat simasındaki her varlığın birbirine yardım etmesi yani teavün, birbirine destek vermesi yani tesanüd, birbirinin ihtiyacına cevap vermesi yani tecavüb, birbiriyle kenetlenerek omuz omuza vazifelerini yerine getirmeleri yani teanuk düsturlarına mazhar olmaları, Allah'ın varlık ve birliğini gösteren delillerdir.
- “Kâinat meşid-i kebirinde Kur'an kâinatı okuyor! Onu dinleyelim. O nur ile nurlanalım. Hidayetiyle amel edelim. Ve onu vird-i zeban edelim (sürekli okuyalım). Evet, söz odur ve ona derler.”⁽¹²⁾
- “Güya Kur'an bir hâfızdır; kudret kalemiyle kâinat sahifelerinde yazılan âyâtı okuyor. Güya Kur'an, kâinat kitabının kıraatıdır ve nizamının tilavetidir ve Nakkaş-ı Ezelisinin şunatını okuyor ve fillerini yazıyor.”⁽¹³⁾